

Hołda-Róźiewicz, Henryka

Działalność jezuitów w przedrozbiorowym Kaliszu

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 42/1, 186-188

1997

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

z Europy Środkowej i Wschodniej będzie bardziej adekwatna w stosunku do liczby osób zajmujących się wspomnianą tematyką w tym regionie.

Jacek Soszyński
(Warszawa)

DZIAŁALNOŚĆ JEZUITÓW W PRZEDROZBIOROWYM KALISZU

Powyższy temat sympozjum naukowego, jakie odbyło się 7 września 1996 r. w Kaliszu, zebrał w pobornardyńskim kościele Księża Jezuitów niemałą grupę referentów i słuchaczy. Sympozjum było fragmentem rozpoczynającym uroczystości jubileuszu 400-lecia konsekracji pojezuickiego kościoła pod wezwaniem świętych Wojciecha i Stanisława. Uczestników sympozjum, będącego częścią kościelnego święta, słowem wstępnym przywitał Biskup Stanisław Napierała, Ordynariusz Diecezji Kaliskiej. On też przewodniczył jubileuszowej mszy św., odbywanej w tym pojezuickim i garnizonowym kościele, i kończącej dwudniowy program uroczystości.

Podczas jednodniowego posiedzenia referenci z Kalisza, Krakowa, Gdańska, Torunia i z Warszawy wygłosili 8 referatów. Precyzyjne merytorycznie, oparte na materiałach źródłowych i kronikach zakonu jezuitów, referaty wygłosili czterej księża, członkowie Towarzystwa Jezusowego. Jako pierwszy w kolejności z referatem *Dlaczego nie obchodzono jubileuszu 400-lecia przybycia jezuitów do Kalisza?* wystąpił Stanisław Dzierżek z Kalisza, Referat Jerzego Paszendy z Krakowa zatytułowany był *Fundacja ks. Prymasa Stanisława Karnkowskiego dla jezuitów w Kaliszu*. Ludwik Piechnik, autor monograficznego ujęcia problemu szkolnictwa jezuickiego w Polsce, książki dostępnej w trakcie spotkania, wygłosił referat *Seminaria Duchowne prowadzone przez jezuitów na przykładzie Seminarium Duchownego Archidiecezji Gnieźnieńskiej istniejącego w Kaliszu w latach 1593–1620*. Zakończył sympozjum Felicjan Paluszkiewicz z Warszawy referatem *Działalność duszpasterska prowadzona przez jezuitów w przedrozbiorowym Kaliszu*. Wśród referentów świeckich była trójka gdańszczan i jedna torunianka. Ich rozprawy w kolejności wygłaszania zatytułowane były następująco: *Szkolnictwo jezuickie w przedrozbiorowym Kaliszu* (dr Kazimierz Puchowski), *Teatr jezuicki w Kaliszu, ks. Stanisław Jaworski – kaliski reformator teatru jezuickiego* (dr Irena Kadulska), *Wątki historyczne w teatrze jezuickim w Kaliszu* (mgr Małgorzata Puchowska), dr Cecylia Iwaniszewska z Torunia przedstawiła referat *Kaliskie obserwatorium astronomiczne*, ilustrując przeżroczami opisy zgromadzonych przez kaliskich jezuitów przyrządów astronomicznych i osiągnięć poznawczych kaliskich nauczycieli fizyki i astronomii w jezuickim kolegium przed kasatą zakonu w 1773 r.

Nie byłoby w Kaliszu istniejącego blisko 2 wieki, wychowującego i kształcącego jezuickiego kolegium dla młodzieży męskiej, gdyby nie fundacja w końcu XVI w. rezydującego w Gnieźnie ówczesnego Prymasa Rzeczypospolitej księdza Stanisława Karnkowskiego. Jego opiece, wiedzy, możliwościom oraz pasji organizatorskiej zawdzięcza Kalisz wszystko, co w budowlach pojezuickich przetrwało do dzisiaj, a więc obok kolegium z konwiktem okazały kościół przy ul. Kolegialnej, wtopiony fasadą w kompleks zabudowań mieszczańskich ruchliwej ulicy i mieszczący nagrobek fundatora. Mając zabezpieczenie materialne w mieście i w paru zakupionych okolicznych folwarkach, kolegium bez pobierania opłat za naukę, kształciło równocześnie około 600 uczniów.

W referatach sympozjum uwzględniono przede wszystkim pracę jezuickich nauczycieli nad słowem. Przejawiała się ona w nauczaniu łaciny i z języków nowożytnych: francuskiego i niemieckiego, w dramatyzowaniu scen sytuacyjnych z Biblii i z życia codziennego w 6 przedstawieniach teatralnych rocznie dla uczniów, rodziców, mieszczan i zapraszanych gości (tu powstała tragedia optymistyczna w 5 aktach *Jonatas* ks. Stanisława Jaworskiego, tu zrealizowano postulat, by w kontuszach nie przedstawiać ról antycznych), w wydawaniu we własnej drukarni druków okolicznościowych, corocznych kalendarzy (na przykład *Kalendarz polski, ruski i gospodarski*), mów, skryptów i podręczników dla uczniów, sprawozdań z przyrodniczych obserwacji. Duża ilość wydrukowanych tu przez jezuitów postulatów kaliszana Jana Bielskiego znalazła wyraz w konstytucji 3 maja 1791 r., choć zakonu w Polsce i kolegium jezuickiego w Kaliszu nie było już od 18 lat. W roku kasaty zakonu przez papieża Klemensa XIV jezuita utrzymywali w Polsce 66 kolegiów, mających łącznie 20 tysięcy uczniów.

Miłe i serdeczne przyjęcie uczestników sympozjum przez Ośrodek Duszpasterski przy kościele księży Jezuitów, zadbanie o to, by przeszło 7-godzinny pobyt w kościele nie stał się zbyt męczący, a więc i utrudniający percepcję treści, sprawiły, że sympozjum było ważkim wydarzeniem poznawczym. Okazało się także zapewne wydarzeniem znaczącym w życiu miasta, ze wszystkich miast w Polsce najstarszego, skoro wśród uczestników byli przedstawiciele najwyższych władz miasta i licznie przybyli mieszkańcy. By uroczystości jubileuszowe mogły być długo pamiętanym przeżyciem artystycznym postarali się wychowawcy i uczniowie koedukacyjnego Ogólnokształcącego Liceum Jezuitów w Gdyni (przygotowali na tę okazję do przedstawienia w kościele udramatyzowany i z własnymi rekwizytami moralitet *Viator*), muzycy orkiestry Filharmonii Kaliskiej, którzy wykonali w kościele program, złożony z utworów Haendla, Bacha i Mozarta, i wreszcie konserwatorzy, muzealnicy i plastycy. Z parterowego fragmentu dawnego kolegium jezuickiego utworzyli oni Centrum Rysunku i Grafiki im. Kulisiwicza, kaliszana, i na uroczystości jubileuszowe przygotowali wystawę *Jezuici w Kaliszu (1583–1773) na tle epoki*. Portrety sponsorów tu zgromadzone i uczniów kolegium, obrazy miasta, druki, przyrządy astronomiczne, wystrój szkoły ilustrowały dobrze aurę, w jakiej w Kaliszu uczono się i nauczano. Dziennik katolicki

„Słowo” opublikował okazji artykuł Mariana Rybickiego *Jubileusz Jezuitów w Kaliszu* (1996 nr 172 z 5 IX).

Henryka Hołda-Różewicz
(Warszawa)

SEMINARIUM KONTEKST ODKRYCIA W DZIEJACH DZIEDZINY NAUKI

Po przerwie wakacyjnej wznowiony został cykl posiedzeń seminaryjnych *Kontekst odkrycia w dziejach dziedziny nauki*, organizowany przez Instytut Filozofii i Socjologii PAN oraz Instytut Historii Nauki PAN. Posiedzenia seminaryjne odbywają się od października 1995 r. Seminarium ma charakter transdyscyplinarny i skupia przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych i filozoficznych z ośrodków naukowych całego kraju.

W czwartym kwartale 1996 r. odbyły się trzy spotkania. Pierwsze posiedzenie – 25 października; doc. dr hab. Janusz Czerny z Uniwersytetu Śląskiego przedstawił referat pt. *Aksjologiczne determinanty rozwoju nauki*. Na drugim posiedzeniu, 22 listopada, prof. dr Krystyna Zamiara z Instytutu Kulturoznawstwa UAM w Poznaniu przedstawiła referat pt. *Między filozofią nauki a historią nauki*. Tematem trzeciego spotkania, 20 grudnia, był referat prof. dr. Wojciecha Wrzoska pt. *Interpretacja działań ludzkich w historiografii*.

Posiedzenia odbywają się w przedostatni piątek każdego miesiąca w Pałacu Staszica, w Instytucie Historii Nauki PAN.

Barbara Klejny
(Warszawa)